

В статье исследованы экспрессивные языковые средства, с помощью которых выражена портретная деталь в произведениях Григора Тютюнника. Проанализированы те ключевые художественные детали, которые из-за внешних факторов передают внутренний мир героев. Установлено, что наиболее образным и частотным выступает портретный маркер *глаза*, который выполняет особую нарративную функцию. Охарактеризованы наиболее типичные языковые средства, участвующие в создании портрета, а также выделена индивидуально авторска специфика изображения портрета в художественных текстах писателя.

Ключевые слова: экспрессив, художественная деталь, портрет, Григор Тютюнник, языковое средство.

The article investigates the expressive language means by which expressed portrait detail in the works of Grigor Tiutiunnik. Analyzed those key artistic details that due to external factors convey the inner world of the characters. Found that the most imaginative and frequency marker stands portrait eye, which has a special narrative function. Characterized most typical linguistic resources involved in creating a portrait, as well as highlighted the specificity of an individual author's portrait image in artistic texts writer.

Keywords: express, artistic detail, portrait, Grigor Tyutyunnik, linguistic means.

УДК 81'33+811.161.2

Прус Л.В.

ПРОМІСИВИ У ПРОМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ

У статті розглянуті промісиви як різновид мовленнєвих актів. Здійснено комплексний аналіз промісивних висловлень українських політиків, виявлено і досліджено їхній семантичний і функціональний потенціал.

Ключові слова: мовленнєвий акт, промісив, перформатив, обіцянка.

Антропоцентричний підхід до вивчення процесу комунікації є надзвичайно ефективним у різних сферах людської діяльності, зокрема в політиці. У межах антропоцентричної парадигми прагмалінгвістичні дослідження комунікативних стратегій і тактик постають не тільки формальними інструментами впливу на свідомість, а й способами породження нових смислів та механізмів розкриття регулятивної складової мовлення представників влади. Значної уваги потребує дослідження мовленнєвих висловів політиків, адже у своїх виступах представники влади намагаються використовувати такі мовленнєві конструкції, які спонукають слухача позитивно реагувати безпосередньо на промовця, а також створювати індивідуальну картину лінгвістичного маркування іміджу політика. Задля реалізації інформативних і регулятивних цілей та для переконування громадян політики активно використовують у мовленні обіцянки, пропозиції, особисті зобов'язання, гарантування, тобто мовленнєві акти, визначені лінгвістами як комісиви або промісиви. Але, незважаючи на популярність актів зобов'язань у політичному дискурсі, а отже, й актуальність їх дослідження, досі у мовознавстві немає цілісного й усебічного аналізу промісивів у мовленні

українських політиків, що визначає необхідність вивчення висловлень цього типу.

Комісиви як мовленнєві акти зобов'язання, обіцянки виділили Дж. Л. Остін і Дж. Р. Сьорль. Протягом усього часу дослідження висловлень у контексті їх ілокутивної сили перелік субзначень комісивів збільшувався. Так, 1976 року Д. Вундерліх, крім обіцянки та зобов'язання, як конкретні типи реалізації комісивів розглядав також оголошення і погрози. А 2003 року Кент Бах окреслив комісиви як: погодження, парі, гарантування, запрошення, пропозиція, обіцянка, клятва, пропонування послуг. Г. Г. Почепцов, розглядаючи висловлення за характером прагматичного компонента, веде мову про промісиви, пропонуючи таким чином нову, більш точну назву мовленнєвих актів обіцянки, зобов'язання. Отже, промісиви як акти-зобов'язання аналізували багато вчених, але тільки побіжно в контексті класифікацій, тому дослідження промісивів є недостатнім і, безперечно, актуальним.

Комісиви – це мовленнєві акти, реалізація яких водночас є зобов'язанням здійснити якусь дію. За Дж. Остіном, до них уходять також декларації або заяви про наміри, які не є обіцянками, але виражають співучасть чи підтримку когось-небудь [3, 67]. Предикативну основу таких актів у «чистому» перформативному стані утворюють відмінювані форми дієслів *обіцяю, клянуся* тощо. Ю. Д. Апресян включив до групи перформативів-комісивів російські дієслова обіцянки (рос. обещания): *гарантировать, давать обет, давать обещание, давать (честное) слово, заверять, зарекаться, клясться, обещать (но не сулить), обязываться, присягать*, наприклад: *Обещаю <обязуюсь> помогать тебе во всем* [1, 200]. Класифікація мовленнєвих актів української мови Л. Турик нараховує дев'ять тематичних груп, де третя група – це обіцянки: *гарантувати, давати обітницю, давати обіцянку, давати чесне слово, завіряти, зарікатися, клястися, обіцяти (але не обіцятися), присягати, рідше заприсягатися, зобов'язуватися, ручатися, поручатися* [6, 322]. Узявши за основу класифікацію перформативів Дж. Остіна, ми, природно, зацікавилися переліком цих дієслів і їхніми аналогами в українській мові, але водночас зважаємо на слушну думку Дж. Сьорля: «... неправильно змішувати ілокутивні акти, які є реальністю мовленнєвого спілкування та не залежать від конкретної мови, й ілокутивні дієслова, які є лише відображенням цієї реальності в системі лексики конкретної мови» [5, 171]: *promise, vow, swear, determine, mean (to), propose (to), envisage, guarantee, dedicate (myself to), adopt, espouse, covenant, contract, (bind myself), intend, plan, engage, pledge myself, declare, champion, oppose, give my word, declare my intention, purpose, contemplate, bet, consent, agree, side with, embrace, favour*. Українськими відповідниками є такі: *обіцяю, запевняю, даю слово, даю обітницю, присягаюся, присвячую, проголошую, заявляю (урочисто), клянуся, заприсягаюся, ручаюся, гарантую (в значенні беру відповідальність), визначаю, встановлюю, вирішую, приймаю (рішення), припускаю, пропоную, освідчуюся, передбачаю, розглядаю, присвячую (себе), визнаю, підтримую, укладаю угоду (договір), маю намір, призначаю, планую, зобов'язуюся, заручаюся, оголошую, декларую (свою позицію), виборюю (свої права),*

протистою (певним діям), опираюся, маю намір, маю на меті, закладаюся, даю згоду, стаю на бік (приймаю чиюсь пропозицію).

Відомо, що мовленнєві акти, що позначають дію, яку називають вираженням, не всі містять перформатив, пор.: *Обіцяю, що зроблю це і Я зроблю це*. Експліцитне вживання комісивів характерне для офіційного мовлення (усної форми): *Оголошую вас чоловіком і дружиною; Присягаю на вірність батьківщині; Zobов'язуюся бути чесним; Погоджуюся з вашою думкою; Гарантую виконання роботи вчасно*; для промов, особливо пафосних, пропагандистських: *Обіцяю..., Клянуся..., Підтримую..., Заявляю..., Присягаю...* Вживання їх у писемному мовленні спостерігаємо в текстах документів (*Планую..., Гарантую..., Zobов'язуюся...*), подекуди в публіцистичних текстах, у рекламі (*Гарантуємо якість*), у художній літературі, зокрема в діалогах: *«Я [Єрмолай] обіцяю вам за п'ятиріччя по одному малоросові на душу населення, а тоді ми всі підіймемось на небувалу висоту»* (Р. Іванчук). Узагальнювальна семантика комісивів – це «брати на себе zobов'язання»: *обіцяти, клястися, присягатися, давати чесне слово; zobов'язуватися*. Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує таке визначення лексеми *обіцяти*:

1. Давати обіцянку кому-небудь; zobов'язуватися зробити щось, діяти певним чином. // Запевняти кого-небудь, що він одержить, матиме щось.

2. Подавати надії на що-небудь; провіщати що-небудь [3, 805].

Словникові значення допомагають сформулювати й семантику комісивних мовленнєвих актів – «передаю адресатові нематеріальний об'єкт – слово, яке розглядається як запорука того, що сказане буде обов'язково виконаним». Успішне здійснення мовленнєвих актів обіцянки забезпечується пресупозиційними умовами, дотримання яких призведе до бажаного результату. Окреслимо найголовніші з них:

а) мовець певний того, що може здійснити бажану для співрозмовника дію;

б) він щирий у своїй готовності взяти на себе zobов'язання;

в) він переконаний, що його майбутня дія буде корисною для адресата;

г) адресат хоче, щоб адресант виконав обіцяну дію;

д) обидва знають, що недотримання обіцянки засуджується;

е) при невиконанні умов адресат має право вдатися до запобіжних заходів: нагадати, вимагати, притягнути до відповідальності тощо [4, 108].

А. Вежбицька сформулювала вагомість довіри в тлумаченні дієслова «обіцяти» так: «Я знаю, що, якщо я не виконаю Р, люди не довірятимуть, коли я буду говорити, що зроблю щось» [7, 205]. Ілокутивна мета комісивних мовленнєвих актів реалізується в перформативних висловленнях.

Мовленнєві акти обіцянки як перформативи репрезентують мовця формами першої особи однини і множини. Форма першої особи множини характерна для політичного та професійного дискурсів і вживається, якщо мовець виражає думку якоїсь спільноти, наприклад, політичної партії, будучи вповноваженою особою здійснити акт обіцянки: *Обіцяємо краще життя; Обіцяємо побудувати нову країну*. Часто в таких висловленнях особа мовця

(за винятком граматичної особи дієслова *обіцяємо*) взагалі не представлена. Таке формулювання актів обіцянки в політичному дискурсі є надто аморфним і за умови нещирості може вважатися популістським та розрахованим на довірливість слухачів. Якщо мовець бажає, щоб його словам повірили, він усілякими способами намагається підкреслити власну особу [4, 109].

Політичні промови – процес комунікації, хід і результат якого багато в чому залежить не тільки від використовуваного мовного матеріалу, а й від уміння політика організувати цей матеріал. Зневажливе ставлення до семантичних і функціональних ознак слів, які характеризують ілюктивний намір комуніканта, може призвести до комунікативного провалу або протистояння (політик – аудиторія). Досить часто політики у промовах користуються промісивами задля того, щоб слухачі повірили їм, віддали свій *голос, підтримали їх. Саме тому промісиви корелюють (з чим???) в агітаційно-політичних промовах, адже їхньою домінантною функцією є спонування*. Кількість промісивів, як показало наше дослідження, визначається особливостями мови оратора і своєрідністю його авторського стилю. Так, у виступі Арсенія Яценюка на Форумі Об'єднаної опозиції на Михайлівській площі в Києві простежуємо, що семантика акта-обіцянки може підсилюватися за допомогою асертиву: *Мені прикро, що не всі сьогодні з нами. Але я знаю, що Юлія Тимошенко нас чує і вона буде з нами, я вас **запевняю** в цьому*. Арсеній Яценюк констатує факт і впевнено використовує займенник *я* та предикат *знаю*, і тільки після цього вводить промісив *запевняю*. Цікавим є співвідношення часових планів у структурі цього речення, адже підрядна частина поєднує у собі майбутній і теперішній час, що не притаманне для класичного варіанту промісивного мовного акту, де підрядне речення завжди виражає майбутній час.

У виступі Президента Віктора Януковича на Всеукраїнському форумі молоді простежуємо використання повного мовленнєвого акту обіцянки, що має пропозиційну структуру складнопідрядного речення, головна частина якого містить предикат із семантикою обіцянки, а підрядна з'ясувальна є інформативною неперформативною частиною, що маніфестує саму обіцянку: ***Запевняю**, що усі ваші напрацювання та рекомендації будуть ретельно проаналізовані та опрацьовані. Держава вас почує і не залишиться осторонь*. Аналогічну конструкцію використовує Віктор Федорович у заяві Президента України до опозиції: ***Запевняю**, що влада діятиме виключно в рамках закону і ніколи не вживатиме сили проти мирних зібрань*. Модусну головну частину цих речень формує предикат *запевняю*, диктумна частина (власне обіцянка) – підрядне з'ясувальне речення зі сполучником *що*. Цікавим є співвідношення часових планів таких структур: сказане в головній частині речення стосується плану сучасного (теперішнього часу), у підрядній – майбутнього часу. І, хоча предикат *запевняю* має форму теперішнього часу, але безпосередньо він виражає віднесеність дії до плану майбутнього у найзагальнішому вигляді. Тому з упевненістю можемо констатувати, що цей промісив належить до розряду «дієслів, які дивляться вперед», які виділила Н. Д. Арутюнова [2, 223].

Схожу синтаксичну структуру з предикатом *обіцяю* простежуємо у промові Губернатора Житомирської області Сергія Рижуча щодо скасування рішень про розробки родовищ ільменіт-титанових руд: *Я обіцяю, що на найближчій сесії обласної ради 21 березня фракція Партії регіонів, яку я очолюю, проголосує за скасування попереднього рішення для подальшого детального вивчення питання.*

Обіцянка може висловлюватись у формі, яка є певним відхиленням від перформативного канону (це так звані нестандартні перформативи): *даю слово, даю чесне слово, даю обітницю*, які вже своїм аналітизмом дещо посилюють прагматичну силу і, крім того, дозволяють вводити конкретизатори-інтенсифікатори. Так, наприклад, Володимир Дебой, мер Житомира, у відеоролику «Даю слово» використовує одноіменний промісив *даю слово* і навіть ним номінував відеострічку: *...Я даю слово, що буду працювати разом з вами для того, щоб наше місто ставало кращим, для того, щоб ми всі пишалися містом Житомир.*

Отже, українські політики досить часто у власних промовах використовують промісиви. Ми окреслили мовленнєві акти з типовими промісивами *обіцяю* і *запевняю* та їхніми поширювачами – конкретизаторами та інтенсифікаторами, які посилюють ілокутивну силу висловлення. Виявлено, що промісиви відносяться до «дієслів, які дивляться вперед», адже вони вказують на віднесеність дії до плану майбутнього у найзагальнішому плані. Домінантною функцією промісивів є спонування, але досить часто політики використовують обіцянки задля того, щоб слухачі повірили їм, віддали свій голос, підтримали їх. Семантика висловлювань із промісивами *запевняю, обіцяю, даю слово* хоч традиційно і вважається однаковою (обіцяти – давати обіцянку кому-небудь [3, 805]; давати слово – обіцяти що-небудь комусь [3, 271]; запевняти – переконувати кого-небудь у чомусь, авторитетно стверджувати щось [3, 411]), але з погляду прагматики ці висловлювання дещо різняться залежно від того, які конкретизатори й інтенсифікатори поєднуються з ними, адже вони є важливою складовою картини лінгвістичного маркування іміджу політика. У перспективі вартими уваги є дослідження нетипових промісивів у висловленнях політиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Перформативы в грамматике и словаре / Ю. Д. Апресян // Интегральное описание языка и системная лексикография : избранные труды : статьи / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки русской культуры, 1995. – Т. 2. – С. 199 – 217.
2. Арутюнова Н. Д. К проблеме функциональных типов лексического значения // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. - С. 156-250.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Дедушно А. Функціональні та структурно-семантичні особливості комісивів (на прикладі мовленнєвих актів обіцянки, клятви, присяги) / А. Дедушно // Філологічні науки : Збірник наукових праць / Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип. 1 (7). – С. 106 – 113

5. Серль Дж. Р. Классификация речевых актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVII.: Теория речевых актов. – М.: Прогресс, 1986. – С. 170 – 195.
6. Турик Л. Перформативні лексеми сучасної української мови / Л. Турик // Вісник Львів. ун-ту. – Серія філол., 2004. – Вип. 34. – Ч. II. – С. 319 – 325.
7. Wierzbicka A. Two Russian Speech Act Verb / Anna Wierzbicka // Lexicography as a key to Conceptual and Cultural Analysis. Folia Slavica. Columbus, Ohio. – 1986. – Vol. 8. – № 1. – P. 205.

В статье рассмотрены промисивы как разновидность речевых актов. Осуществлен комплексный анализ промисивных высказываний украинских политиков, выявлено и исследовано их семантический и функциональный потенциал.

Ключевые слова: речевой акт, промисив, перформатив, обещание.

The article reviews «promisives» as a variation of communicative acts. A complex analysis of the "promisive" phrases used by ukrainian politicians has been made, their semantical and functional potencial has been discovered and investigated.

Keywords: speech act, promisyv, performative promise.

УДК 800.732

Іванова І.Б.

МОДЕЛЬНА МОВНА ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ

У статті розглянуто зміст, обсяг і структуру поняття «мовна особистість», описані два типи модельних мовних особистостей, використуваних у сучасній україномовній рекламі.

Ключові слова: мовна особистість, рекламний дискурс, модельна мовна особистість, рекламний текст.

Для сучасних мовознавчих студій характерною є спрямованість на дослідження людського фактору в мові. Як наслідок, одну з провідних позицій у лінгвістиці віддано вивченню ролі, місця та значення ментально-пізнавальних процесів, шляхів та форм іменування людиною світу та власної сутності. Такий підхід започаткований у працях В. Гумбольдта, О. Потебні, Е. Сепіра, Ф. де Соссюра тощо. Поняття «мовна особистість» введене в обіг В. Виноградовим, починає активно досліджуватися в другій половині ХХ століття. Відповідний інтерес до діалектичного взаємозв'язку мови й суспільства не зменшується, одним з таких феноменів синтезу соціального, психічного, культурного в мовних одиницях залишається рекламний текст. Що й визначило актуальність статті.

Різноаспектні наукові розвідки ведуться в цьому напрямку, як-от: розробка моделі мовної особистості (Ю. Караулов, Ф. Бацевич, В. Карасик, О. Тарасова), розгляд мовної особистості як носія національної мови (В. Красних, Л.І. Мацько, Н.В. Уфімцева), соціолінгвістичні та психолінгвістичні аспекти мовної особистості (Л.П. Крисіна, Л.Л. Славова),